

Ο ΣΤΡΥΜΩΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

τῷ Αντωνίῳ

Τὴν ἀρχαία ἀπὸ τὴν νέα ἐποχή, ἥτοι τὴν Ἀρχαία ἀπὸ τὴν Νέα Ἑλλάδα, δὲν τὴν χωρίζουν μόνον δυνάμιση -χονδρικά- χιλιετίες, παρὰ ἡ κύρια διαφορὰ ἔγκειται στὴν διαμετρικὰ ἀντίθετη κοσμοαντίληψη που χαρακτηρίζει καθεμιά πραγματικότητα. Τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα, τὸ τόσο ζωογόνο κι ἀγέρωχο, ποῦ πάνω του ὄρθωσε ἕναν πολιτισμὸ ἀπαράμιλλο σ' αἴγλη κι ἐπιρροή, ἔμελλε νὰ χαθῆ πλήρως στὴν δίνη τῶν πρώτων μεταχριστιανικῶν αἰώνων, ὅταν στὴν θέση τοῦ παλαιοῦ οἰκοδομοῦνταν ἕνας νέος κόσμος. Πράγματι, γιὰ τὴν ἐπιτυχῆ καὶ βιώσιμη ἐγκαθίδρυση τοῦ Χριστιανισμοῦ προέβαλλε ἐπιτακτικὴ ἢ ἀποπομπὴ κάθε ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἕνα γεγονὸς ποῦ μαρτυρεῖται ἀβίαστα στὴν ἀνέγερση χριστιανικῶν ναῶν στὰ θεμέλια τῶν προηγούμενων ἑλληνικῶν. Ἡ νέα θρησκεία ποῦ μεθοδικὰ ἐπιβαλλόταν ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων -μὲ μοναδικὴ ἐξαιρέση τὸν Ἰουλιανό (361-363 μ.Χ.)¹- ὑπῆρξε, μάλιστα, τόσο καταλυτικὴ γιὰ κάθε τι ἑλληνικόν, ὥστε ἀκόμη κι ὁ ὄρος «Ἑλλην» νὰ λάβη δαμόνιες διαστάσεις². Καθὼς, λοιπόν, ὡς γνωστόν, ἡ θρησκεία προσδιορίζει σὲ μέγιστο βαθμὸ τὸν τρόπο σκέψης κι ἐνέργειας, μὲ μιὰ λέξη τὴν ταυτότητα, τοῦ ἐκάστοτε λαοῦ, δικαιολογεῖται ἀπόλυτα ἡ κάπως ὑπερβολικὴ-αἰρετικὴ θέση ὅτι μετὰ τὸ Βυζάντιο δὲν εἴμαστε πλέον Ἑλληνες, ἀλλὰ σὰν Ἑλληνες³.

Τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα, ὅπως, ἄλλωστε, καὶ τὸ πνεῦμα κάθε ἀρχαίου λαοῦ, προσκολλημένου ἀνόθευτα στὶς ἐπιταγὲς τῆς φύσης, διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἀπαρέγκλιτη τήρηση τῆς ἀκολουθίας τοῦ κόσμου, κάτι ποῦ τοῦ ἐξασφαλίζει καὶ τὴν τόσο ἐπιζήλη ἀρμονία. Ἡ στὰ ὄρια τῆς ταύτισης συνύπαρξη μὲ τὴν φύση ἐκδηλώνεται πηγαῖα, χωρὶς νὰ διαθλάται ἀπὸ κανένα μέσον, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ φύση κι ἡ ἐπαφὴ μαζὶ

1. Μπορεῖ ἡ ἱστορία νὰ τοῦ ἔχη ἐπισυνάψει τὸ προσωνύμιο Παραβάτης (ἢ Ἀποστάτης), ὅμως ἦδη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἠχοῦσαν φωνὲς ποῦ τὸν ἠθέλαν Μέγα - πρβλ. Ζώσιμος, *Νέα Ἱστορία*, 5.2.1.1-3: «Φλωρεντίῳ τῆς αὐλῆς ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσιν ὑπάρχω γενομένῳ κατὰ τοὺς χρόνους ἐν οἷς Ἰουλιανὸς ὁ μέγας τὴν τοῦ Καίσαρος εἶχε τιμὴν».

2. Τὴν ζοφερὴ αὐτὴ πραγματικότητά σκιαγραφεῖ ἀδρότατα ὁ Ἰ. Θ. Κακριδῆς, *Οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληνες στὴ νεοελληνικὴ παράδοση*, Ἀθήνα 1978.

3. Βλ. Δ. Λιαντίνης, «Ὁ Ἑλληνοἑλληνας», *Γκέμμα*, Ἀθήνα 2006, σσ. 103-125.

της ν' αποτελῆ τὴν πρωταρχικὴ κανονικότητα στὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὄχι ἀποκομμένο δὲν ἐκλαμβάνει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον, ἀλλὰ ἐνσωματωμένο καθολικὰ μέσα του. Φύση κι ἄνθρωπος συναποτελοῦν στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ συνείδηση τὸ ζεῖδωρο ἐκεῖνο σύνολο, μέσα στὸ ὁποῖο ὀλοκληρώνεται καὶ τελειοποιεῖται ὁ κόσμος, με συνέπεια ἢ διαφύλαξή του νὰ συνιστᾷ καίριο μέλημα κάθε κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀποσπᾶται ποτὲ ἀπὸ τὴν φύση, γιὰ νὰ τοποθετηθῆ ὡς κριτής - ἢ ἔστω ἐξωτερικὸς παρατηρητής - ἀπέναντί της, παρὰ μένει ἐς ἀεὶ πιστὸς στὴν μητρικὴ ἀγκαλιά της, γνωρίζοντας πολὺ καλὰ πῶς, ἐὰν χαθῆ αὐτὴ, μέλλει νὰ χαθῆ κι αὐτός. Ἡ ἀρμονικὴ αὐτὴ σχέση ἐπέτρεψε στὸν Ἀρχαῖο Ἑλληνα νὰ διαισθανθῆ καὶ νὰ ὑμνήσῃ τὸ μεγαλεῖο ποὺ τὸν περιέβαλλε, ὀργανώνοντας τὴν πνευματικὴ του δόμηση πάνω σὲ βάσεις εὐρωστες κι ἀειθαλεῖς. Κι ὡς φύση δὲν ἀντιλαμβάνόταν, ἀσφαλῶς, μόνον τὸν δεδομένο φυσικὸ κόσμο, ἀλλά, πολὺ περισσότερο, τὸν κόσμο ποὺ δημιουργοῦσε καθημερινὰ καὶ προσπαθοῦσε νὰ προσαρμόζῃ, κατὰ τὸ δυνατόν, στὸν προϋπάρχοντα φυσικὸ⁴. Ἐπομένως, φύση καὶ κοινωνία ἀπαρτίζουν στὴν ψυχὴ κάθε Ἀρχαίου Ἑλληνα ἓνα ἀδιαχώριστο ζεῦγος, μέσα στὸ ὁποῖο πραγματώνεται ἀπερίσπαστα τὸ θαῦμα τῆς ζωῆς, χαρίζοντας στὸν ἄνθρωπο τὴν πολυπόθητη πλήρωση κι εὐτυχία⁵.

Ἀποτελώντας ὁ ἄνθρωπος ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς φύσης κι ἀκολουθώντας αὐτὸς τὶς νόρμες της κι ὄχι αὐτὴ τὶς δικές του, φυσικὸ ἦταν νὰ νοιώθῃ μιὰ κάποια συστολὴ ἀπέναντι στὸν ρυθμὸ καὶ τὴν λειτουργία της, ὅπως τὰ βίωνε καθημερινὰ, ζώντας σ' ἓνα ἄσπιλο περιβάλλον. Μάλιστα, τὸ δέος του γιὰ τὸ μεγαλεῖο τῆς φύσης ἦτανε τόσο ἰσχυρό, ὥστε κάθε πράξη βίας ἐνάντια στὴν φύση νὰ συνιστᾷ συλλήβδην στὰ μάτια του ὕβρη περιφανῆ, ἢ ὁποία, ἀργὰ ἢ γρήγορα, ἔμελλε νὰ ἐπισύρῃ ὡς τίση τὴν θεϊκὴ ὀργή⁶. Ἀπόρροια τῆς ἀντίληψης αὐτῆς αποτελεῖ ἡ θεοποίηση σύσσωμης τῆς φύσης στὴν ψυχὴ τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνα, ὁ

4. Ἡ ὡς ἐπωδὸς διατρέχουσα τὸ πλήρες ἔργο τοῦ Πλάτωνα θεωρία περὶ τοῦ «αἰώνιου γίνεσθαι καὶ ποτὲ εἶναι» - πρβλ. τὴν ἀντίστοιχη θέση τοῦ Schopenhauer σχετικὰ μὲ «das ewig Werdende und nie Seiende» - βρῖσκει στὸ σημεῖο αὐτὸ μιὰ ἐναργέστατη ἐφαρμογή.

5. Τὴν ὑγίη ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου σὲ πλαίσια ἀποκλειστικὰ φυσικὰ εἶχε ἀντιληφθῆ βαθειὰ - ἀλλὰ κι ἐν μέρει ὑπερβολικὰ - κι ὁ μεγάλος βιταλιστὴς J. J. Rousseau, *Αἰμίλιος ἢ περὶ ἀγωγῆς*, τόμ. I, μτφ. Π. Γκέκα, Ἀθήνα 2010, σ. 68: «Οἱ πόλεις εἶναι ἢ ἄβυσσος τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους».

6. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ ζεῦξη τοῦ Ἑλλησπόντου ἀπὸ τὸν Ξέρξη, ἢτοι ἡ μετατροπὴ τοῦ θαλάσσιου δρόμου σὲ χερσαῖο, ὅπως περιγράφεται ἐνδελεχῶς ἀπὸ τὸν Αἰσχύλο στοὺς *Πέρσες* του - βλ. E. Petrounias, *Funktion und Thematik der Bilder bei Aischylos*, διδ. διατρ., Göttingen 1976, σ. 25, καὶ G. Kraias, *Epische Szenen in tragischem Kontext: Untersuchung zu den Homer-Bezügen bei Aischylos*, διδ. διατρ., Frankfurt 2011, σσ. 46-49.

όποιος απέδιδε τόσο στην οργανική όσο και στην ανόργανη φύση βαθύ σεβασμό κι αφοσίωση. Ὑψιστος δημιουργός στην κοσμογονία του θεωροῦνταν ἡ ἴδια ἀκριβῶς ἡ φύση ποὺ τὸν περιέκλειε, μὲ τὴν παμμήτεια Γαῖα νὰ δημιουργηῖται μόνη τῆς ἀπὸ τὸ Χάος κι, ἐν συνεχείᾳ, νὰ δημιουργηῖ πάλι μόνη τῆς τὸν Οὐρανό⁷, ὅπως χαρακτηριστικὰ παραδίδει ὁ Ἡσίοδος στὴν *Θεογονία* του⁸. Ἀντικρῦζοντας καθημερινὰ ὁ ἄνθρωπος τὸ θαῦμα τῆς ζωῆς, ἦτοι τῆς γέννησης καὶ τῆς ἀνάπτυξης, ἀπὸ τὴν μιά, καὶ τῆς γήρανσης καὶ τοῦ θανάτου, ἀπὸ τὴν ἄλλη, νὰ συντελεῖται ἀέναο μέσα στοὺς κόλπους τῆς φύσης, στοὺς ὁποίους εἶχε θεμελιώσει κι ὁ ἴδιος τὴν κοινωνία του, ἐνοιῶθε μιὰ τόσο βαθιὰ εὐγνωμοσύνη ἀπέναντι στὴν Μητέρα Γῆ, ὥστε νὰ τῆς παράσχει τὴν πρωτοκαθεδρία στὴν κοσμικὴ ἱεραρχία. Ὁ δεσμὸς μὲ τὴν φύση ἐπισφραγιζόταν, μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἀπὸ μιὰν ἀκατάλυτη εὐλογία, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τὴν ἀδήριτη ἐκείνη προϋπόθεση, ὥστε νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος μύστης τῆς κοσμικῆς ἀλληλουχίας ποὺ ἔδενε τὴν πρόσκαιρη θνητὴ του ὑπαρξὴ μὲ τὴν αἰδία ῥοιὴ τοῦ σύμπαντος. Ἐνα μόνον μέλος, λοιπόν, λιτὸ καὶ ταπεινό, ἦταν ὁ Ἀρχαῖος Ἕλληνας τῆς φύσης, τὴν ὁποία τιμοῦσε βαθύτατα ὡς πηγὴ κάθε εὐτυχίας, χωρὶς κἄν νὰ προσπαθῆ στὸ μεταφυσικὸ ἐπίπεδο τῆς σύνδεσής τους νὰ τὴν ὑποσκελίσει καὶ νὰ ἐγερθῆ σὲ ὕψη ἀνώτερα τοῦ βεληνεκοῦς του.

Ὅμως, ὁ Ἀρχαῖος Ἕλληνας δὲν ἀρκέστηκε μόνον στὴν θεοποίησή τῶν ἀκρογωνιαίων λίθων τῆς φύσης, ἦτοι τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ συμπεριέλαβε στὴν ἔνθετη μυθολογία του (ἢ τὴν ἔμμητη θεολογία του) κάθε πτυχή τῆς φύσης⁹. Στεριές, ὄρη καὶ κοιλάδες ἀπὸ τὸν ἡπειρωτικὸ κόσμο, θάλασσες, λίμνες καὶ ποταμοὶ ἀπὸ τὸν ὑδάτινο, ὅλα ἐνδύονταν στὴν μυθοπλαστικὴ φαντασία του μιὰ θεϊκὴ ἀγλὴ ποὺ ζωογονοῦσε ἔμπρακτα τὸν γύρω του, κατὰ τ' ἄλλα, σιωπηλὸ κόσμο. Ἐκκινῶντας ἀπὸ τὸν θεοβάδιστο Ὀλύμπο, τὴν ἀκριβοθώρητη κατοικία τοῦ Δωδεκάθεου, μέχρι καὶ τὴν τελευταία κρήνη, στὸ πλευρὸ τῆς ὁποίας παρέστεκε πάντα μιὰ Ναϊάδα, δὲν ἔμεινε μήτε λόφος μήτε ῥυάκι χωρὶς ν' ἀφιερῶθῃ σὲ κάποια θεότητα. Κάθε ἄψυχη φαινομενικὰ εἰκόνα τῆς φύσης λάμβανε ἰσόθεες διαστάσεις, καλλιεργῶντας μιὰ ἐκτενέστατη μυθολογία, ἡ ὁποία

7. Ἐν προκειμένῳ, ἐνδιαφέρουσα ἐμφανίζεται ἡ περίφημη θεωρία τοῦ Grimm, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ γένος τοῦ οὐσιαστικοῦ στὴν πρωιμότετη αὐτὴ ἐποχὴ καθορίζεται ἀπὸ τὴν φύση του, π. χ. ἡ γαῖα (θηλ.), καθὼς αὐτὴ γονιμοποιεῖται, ἐνῶ ὁ οὐρανός (ἀρσ.), καθὼς αὐτὸς γονιμοποιεῖ - βλ. Ἰ. Θ. Κακριδῆς, *Τὸ μεταφραστικὸ πρόβλημα*, Ἀθήνα (6) 2008, σσ. 44-45.

8. Πρὸβλ. Ἡσίοδος, *Θεογονία*, στ. 116-117: «Ἦτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα / Γαῖ' εὐρύστερον», καί, στ. 126-127: «Γαῖα δὲ τοι πρῶτον μὲν ἐγένετο ἴσον ἑαυτῇ / Οὐρανὸν ἀστερόενθ'».

9. Βλ. G. S. Kirk, *Myth: Its meaning and functions in ancient and other cultures*, Cambridge³1973.

ἔμμελε νὰ καταστῆ ἡ ἱερὴ Βίβλος τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων¹⁰. Ἔτσι, ἐπεκτείνοντας περαιτέρω ὁ Ἡσίοδος τὴν θεογονία του, ἔβαλε τὴν Γαῖα νὰ συνευρίσκειται ἐρωτικά μὲ τὸν Οὐρανὸ καὶ νὰ γεννᾷ ἕξι Τιτᾶνες (τὸν Ὠκεανό, τὸν Κοῖο, τὸν Κρεῖο, τὸν Ὑπερίωνα, τὸν Ἰαπετὸ καὶ τὸν Κρόνο) κι ἕξι Τιτανίδες (τὴν Θεία, τὴν Ρεῖα, τὴν Θέμη, τὴν Μνημοσύνη, τὴν Φοῖβη καὶ τὴν Τηθή)¹¹. Στὸν Ὠκεανό, μάλιστα, παρεῖχε ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία θέση δεσποτικὴ, καθὼς τὸν ἤθελε νὰ περιορῆ ὁλόκληρη τὴν γῆ καὶ νὰ ἐμπερικλείη, μὲ τὸν τρόπο αὐτό, στὰ τότε γνωστὰ ὄρια¹² κάθε ζωντανὴ ὑπαρξή¹³. Ἀλλὰ ἡ ἐξελικτικὴ γραμμὴ τῆς ζωντανῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας ἐπέβαλλε τὴν περαιτέρω διεύρυνση τῆς θεογονίας, ζευγαρώνοντας, τὴν φορὰ αὐτῆ, τὸν Ὠκεανὸ μὲ τὴν ἀδερφή του Τηθή, ἀπὸ τὸ σμιξίμο τῶν ὁποίων ξεπήδησαν ὅλοι οἱ Ποταμοὶ τῆς οἰκουμένης, φυσικὰ κι αὐτοὶ θεοποιημένοι.¹⁴ Καθὼς, ὅμως, ἡ παραγωγικὴ διαδικασία τῶν θεῶν στὴν φαντασία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν φαίνεται ν' ἀνακόπτεται οὐδαμῶς, ἡ ἐπικέντρωση σ' ἓναν συγκεκριμένο ποταμό-θεό, τὸν Στρυμόνα, καὶ τὴν μυθολογία του προβάλλει ἐπιτακτικῶς.

Ὁ Στρυμόνας ὡς ποτάμιος θεός, ἦτοι ὡς ὑπαρξὴ ὀργανικὴ κι ὄχι ἀπλῶς ὡς ἀνόργανη εἰκόνα, ὑπόκειτο σὲ ὅλες τὶς ἰδιαιτερότητες ποῦ χα-

10. Πέρα ἀπὸ τὴν πάγια φιλοσοφικὴ θέση τοῦ E. Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen: Das mythische Denken*, Berlin 1925, ὅτι «ὁ μῦθος εἶναι ἐν δυνάμει θρησκεία» («Mythos ist potentielle Religion»), βλ., ἀκόμη, O. Gruppe, *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte*, τόμ. I-II, New York ²1975, καὶ R. L. Gordon (ἐκδ.), *Myth, religion and society*, Cambridge 1981.

11. Πρβλ. Ἡσίοδος, *Θεογονία*, στ. 132-136: «αὐτὰρ ἔπειτα / Οὐρανῷ εὐνθηεῖσα τέκ' Ὠκεανὸν βαθυδίνην / Κοῖόν τε Κρεῖόν θ' Ὑπερίονά τ' Ἰαπετόν τε / Θεῖαν τε Ρεῖαν τε Θέμιν τε Μνημοσύνην τε / Φοῖβην τε χρυσοστέφανον Τηθύν τ' ἔρατεινήν».

12. Βλ. Μ. Μανωλεδάκης, «Ἡ θέση τοῦ Εὔξεινου Πόντου στὴν ἄκρη τοῦ γνωστοῦ κόσμου καὶ οἱ πρῶτες ἐπαφές τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴν περιοχὴ, σύμφωνα μὲ τὶς πρῶτες μαρτυρίες τῶν μύθων», *Ἑλληνικά* 58 (2008) 173-200.

13. Ἡ κραταιὰ αὐτὴ ἀντίληψη ἀπεικονίζεται ξεκάθαρα στὴν περιώνυμη ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλεῆα, ὅπως τὴν περιγράφει ὁ Ὅμηρος στὴν *Ἰλιάδα* του, Σ 607-608: «Ἐν δὲ τίθει ποταμοῖο μέγα σθένος Ὠκεανοῖο / ἄντυγα παρ πυμάτην σάκεος πύκα ποιητοῖο», καθὼς, ἐπίσης, καὶ στὴν (ψευδο)ησιόδεια *Ἀσπίδα* τοῦ Ἡρακλῆ, στ. 314: «ἀμφὶ δ' ἵττον ὄεεν Ὠκεανὸς πλήθοντι ἐοικώς» - βλ. P. R. Hardie «Imago Mundi: Cosmological and Ideological Aspects of the Shield of Achilles», *JHS* 105 (1985) 11-31, καὶ A. S. Becker, «The Shield of Achilles and the Poetics of Homeric Description», *AJPh* 111 (1990) 139-153.

14. Πρβλ. Ἡσίοδος, *Θεογονία*, στ. 337-345: «Τηθὺς δ' Ὠκεανῷ ποταμοὺς τέκε δινήεντας, / Νεῖλόν τ' Ἀλφειὸν τε καὶ Ἡριδανὸν βαθυδίνην, / Στρυμόνα Μαίανδρόν τε καὶ Ἴστρον καλλιρέεθρον / Φᾶσίν τε Ρῆσόν τ' Ἀχελῷόν τ' ἀργυροδίνην / Νέσσον τε Ῥοδίων θ' Ἀλιάκμονά θ' Ἐπάπορον τε / Γρηνικόν τε καὶ Αἰσηπον θεῖόν τε Σιμοῦντα / Πηνειὸν τε καὶ Ἐρμον ἐυρρεῖτην τε Κάικον / Σαγγάριον τε μέγαν Λάδωνά τε Παρθενίον τε / Εὐήνον τε καὶ Ἀρδησον θεῖόν τε Σκάμανδρον», κι Ἀκουσίλαος, ἀπόσ. 1.7-9: «Ὠκεανὸς δὲ γαμει Τηθὺν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί».

ρακτήριζαν κάθε αρχαιοελληνική θεότητα, με βασικότερες τὸν ἀνθρωπομορφισμό καὶ τὴν πρόσληψη ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων¹⁵. Κι ἂν ἡ ὅποια μορφή του ἔχη ἀποτυπωθῆ μ' εὐκρίνεια θαυμαστή σὲ χάλκινο νόμισμα τῆς ἐποχῆς τῶν Μακεδόνων¹⁶, ἡ μυθολογία τὸν ἐκόσμησε μὲ μιὰ ἐξίσου θαυμαστή καὶ πλούσια οἰκογενειακὴ -θὰ λέγαμε- ζωή. Ὡς θεὸς τῶν ὑψηλότερων βάθρων τῆς προδωδεκαθεϊκῆς κυριαρχίας, εἶχε τὴν σπάνια τύχη νὰ συννευρεθῆ ἐρωτικά τόσο μὲ ἀθάνατες ὅσο καὶ μὲ θνητὲς γυναῖκες καὶ νὰ χαρῆ πολυάριθμους ἀπογόνους κι ἀπὸ τὶς δύο πλευρές. Ὁ Ψευδοαπολλόδωρος στὴν *Βιβλιοθήκη* του τὸν παρουσιάζει, ἀπὸ τὴν μιὰ, σύζυγο τῆς Μούσας Εὐτέρπης¹⁷, ἀφήνοντας ἀνοιχτὸ τὸ ἐνδεχόμενο σύζυγός του νὰ ἦταν κι ἡ Μούσα Καλλιόπη, καὶ πατέρα τοῦ τρωικοῦ ἥρωα Ῥήσου¹⁸, ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀναφέρει καὶ τὴν θνητὴ Νεαιρὰ ὡς ἐρωμένη του μὲ καρπὸ τῆς σχέσης τους τὴν Εὐάδνη¹⁹. Ἀπὸ σκόρπιες, πάλι, πηγὲς συλλέγει κανεὶς τὶς πληροφορίες ὅτι σύζυγός του μπορεῖ νὰ ἦταν ἀκόμη ἡ Μούσα Τερψιχόρη ἢ ἡ Κλειώ, χωρὶς ν' ἀποκλείεται κι ἡ ἴδια του ἢ ἀδελφή, ἡ Ὁκεανίδα Πειθώ, ἐνῶ στὰ τέκνα του μὲ ὅλες τοῦτες τὶς θεαῖνες συγκαταλέγονται ὁ Βράγγας (ἢ Βορέας), ὁ Ὀλυνθος, ἡ Ῥοδόπη κι ἡ Τερραίνη. Ἡ σχετικὴ, ὅμως, αὐτὴ ἀσάφεια-περιπλοκὴ ὡς πρὸς τοὺς ἐρωτικούς δεσμοὺς τοῦ Στρυμόνα οὔτε ξένη εἶναι στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ μυθολογία οὔτε κἂν σπάνια, ἀφοῦ ἔχει νὰ κάνη μὲ τὸν γενικώτερο ζόφο ποὺ επικρατεῖ σὲ ὀλόκληρη τὴν μυθολογία καὶ διασώζει

15. Ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος, καθὼς κι ὡς πρὸς πλῆθος παράπλευρων πληροφοριῶν, βλ. E. Oberhammer, «Strymon», *RE* 4 (1931) 390-393.

16. Ὁ σημερινὸς Δῆμος Σερρών φέρει τὴν προτομὴ αὐτὴ ὡς ἔμβλημα του - βλ. Ἀ. Ποστολάκας, *Κατάλογος τῶν ἀρχαίων νομισμάτων*, τόμ. I, Ἀθῆναι 1872, σ. 141 (χωρ. 988) & 187-189 (χωρ. 1256 & 1265), Δ. Κ. Σαμσάρης, *Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 16 (ὑποσ. 6), καί, *Ἱστορία τῶν Σερρών κατὰ τὴν ἀρχαία καὶ ῥωμαϊκὴ ἐποχὴ*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 22 & 56 (ὑποσ. 4).

17. Ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς αὐτῆς συνηγορεῖ κι ὁ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός, ἀπόσ. 159.5-7: «ὀγδόη δ' Εὐτέρπη, ἢ τὴν κατ' αὐλοῦ εὔρεν εὐέπειαν, συνοικῆσασα Στρυμόνι τεκνοῖ Ῥῆσον ὃς ὑπὸ Ὀδυσσέως καὶ Διομήδους ἀναιρεῖται».

18. Ἄν κι ὁ φορέας τῆς πρωτόλειας μυθολογικῆς συνείδησης τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὁ Ὅμηρος, παραδίδει τὸν Ἥιονέα ὡς πατέρα τοῦ Ῥήσου, Κ 435: «ἐν δὲ σφιν Ῥῆσος βασιλεύς, πάϊς Ἥιονῆος», στὸ ἀμφιλεγόμενο δράμα τοῦ Εὐριπίδη *Ῥῆσος* ἀναφέρεται τακτικὰ ὁ Στρυμόνας ὡς ἀδιαμφισβήτητος πατέρας τοῦ ἥρωα, ἐνῶ ἡ Μούσα μητέρα του δὲν κατονομάζεται ποτὲ - οὔτε κι ὅταν ἀκόμα ἐμφανίζεται στὴν σκηνή (στ. 898) ὑπὸ τὴν ἀνώνυμη ἰδιότητά της ὁ ποιητῆς, μάλιστα, ἀπὸ ἄγνοια πιθανότατα τῆς ἀκριβοῦς ταυτότητάς της, τὴν ἀναφέρει μόνον ὑπὸ τὴν γενικώτερη ἰδιότητά της, στ. 349: «Πιερίς μάτηρ», καί, στ. 393: «μητέρος Μουσῶν μιᾶς». Παρ' ὅλ' αὐτά, ἡ ἀφθονία - κι, ὡς ἐκ τούτου, κι ἡ ἀντιφατικότητα - τῶν ἀρχαίων σχολῶν παραδίδει τόσο τὴν Τερψιχόρη, ὅσο καὶ τὴν Κλειώ, ὅσο καὶ τὴν Εὐτέρπη ὡς πιθανὴ μητέρα τοῦ ἥρωα.

19. Πρβλ. Ψευδοαπολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, 1.18.1-3: «Εὐτέρπης δὲ καὶ ποταμοῦ Στρυμόνος Ῥῆσος, ὃν ἐν Τροίᾳ Διομήδης ἀπέκτεινεν' ὡς δὲ ἔνιοι λέγουσι, Καλλιόπης ὑπῆρχεν», καί, 2.3.4: «Εὐάδνην τὴν Στρυμόνος καὶ Νεαίρας».

πολλάκις διαφορετικές ή ακόμα κι αντιφατικές παραδόσεις για έναν και τον αυτό μῦθο²⁰.

Στὸ ῥευστό, λοιπόν, αὐτὸ πλαίσιο ἀποκλίνουσας μυθολογικῆς ἀλήθειας ἀναφορικὰ μ' ἓνα συγκεκριμένο πρόσωπο ἀναδύεται μιὰ δευτέρη ἐκδοχή-καταγωγή τοῦ Στρυμόνα, διαμετρικὰ ἀντίθετη μὲν ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ἐκπροσωπούμενη δὲ ἀπὸ ἓναν αἰνιγματικὸ συγγραφέα. Σύμφωνα μὲ τὸν Ψευδοπλούταρχο, ὁ Στρυμόνας δὲν ἦταν καθόλου υἱὸς τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθῆς, παρὰ τοῦ Ἄρη καὶ τῆς Ἡλίκης κι, ὡς ἐκ τούτου, δὲν ἦταν κἄν ποτάμιος θεός, παρὰ βασιλιάς τῆς Θράκης, ὁ ὁποῖος, μόλις πληροφορηθῆκε τὸν θάνατο τοῦ υἱοῦ του Ῥήσου στὴν Τροία, ῥίχτηκε στὸν παρακείμενο ποταμὸ, ὁ ὁποῖος ὀνομαζόταν τότε Παλαιστίνος, μετονομάζοντάς τον²¹. Παλαιότερη ἀπὸ τὸν μεταχριστιανικὸ Ψευδοπλούταρχο μαρτυρία τῆς συγκεκριμένης ἱστορίας δὲν φαίνεται νὰ διασώζεται στὴν ἀρχαιοελληνικὴ (ἢ λατινικὴ) γραμματεία, ἓνα γεγονός πού ἐπιτρέπει τὴν ἐξαγωγή τοῦ εὐλογου συμπεράσματος ὅτι κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἡ ἱστορία αὐτὴ δὲν ἦταν γνωστὴ στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα. Πράγματι, ἓνας μῦθος πού νὰ καταργῆ, τρόπον τινά, τὴν Θεογονία τοῦ Ἡροδότου πού ἤθελε ὅλους τοὺς ποταμοὺς τέκνα τοῦ Ὠκεανοῦ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσῃ σὲ μιὰ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία ἡ μυθολογία στίς χονδρικές της γραμμὲς εἶχε ἀποκρυσταλλωθῆ καὶ δὲν ἐπέτρεπε καινοτόμες ἐπεμβάσεις. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὁ Ψευδοπλούταρχος νὰ συγχέῃ ἀπλῶς τὴν ἱστορία τοῦ θρακὸς βασιλέα Παλαιστίνου, ὁ ὁποῖος ἀπὸ λύπη πρὸς τὸν χαμὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀλιάκμονα -ἄλλη μυθολογικὴ ἀσυνέπεια τοῦ Ψευδοπλούταρχου- αὐτοκτόνησε, πέφτοντας στὸν ποταμὸ, ὁ ὁποῖος μέχρι τότε ὀνομαζόταν Κόνοζος, καὶ δίνοντάς του τ' ὄνομά του²²

20. Ἐὰν ἀναμειχθῆ κι ἡ ἱστορία σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ παιχνίδι κι ἐπιχειρηθῆ νὰ διαχωριστοῦν ῥιζικὰ τὰ ὅρια μεταξὺ μύθου καὶ πραγματικότητας, τότε ἡ συζήτηση ἐκτροχιάζεται πραγματικὰ καὶ κάθε ἐρευνητῆς δύναται νὰ προτάξῃ τὶς προσωπικὲς του ἀπόψεις, στηριζόμενος ἀποκλειστικὰ στίς προσωπικὲς του δοξασίες. Ὁ A. Lesky, *Die griechische Tragödie*, Stuttgart (5)1984, σ. 69, καί, *Ἡ τραγικὴ ποίηση τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων*, μτφ. Ν. Χ. Χουρμουζιάδης, τόμ. Ι, Ἀθήνα ³1990, σ. 108, μάλιστα, ἐξαιτίας τῆς τεράστιας σημασίας πού εἶχε ὁ μῦθος στὴν ζωὴ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὸν ὀνομάζει - μὲ μιὰ δόση ὑπερβολῆς - «ἀγία ἱστορία ὑψίστης πραγματικότητας» κι «ισάξια ἱστορία» - βλ., ἐπίσης, W. Burkert, *Ἑλληνικὴ Μυθολογία καὶ Τελετουργία: Δομὴ καὶ Ἱστορία*, μτφ. Ἡ. Ἀνδρεάδης, Ἀθήνα 1993, καί, R. Buxton, *Ὅψεις τοῦ Φαντασιακοῦ στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα: Ἡ Μυθολογία καὶ τὰ Συμφραζόμενά της*, μτφ. Τ. Τυφλόπουλος, Θεσσαλονίκη 2002.

21. Πρβλ. Ψευδοπλούταρχος, *Περὶ ποταμῶν καὶ ὄρων ἐπωνυμίας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐρισκομένων*, 11.1.10-13: «Στρυμὼν δὲ, Ἄρεως παῖς καὶ Ἡλίκης, ἀκούσας περὶ τῆς Ῥήσου τελευτῆς καὶ ἀθυμῖα συσχεθεὶς ἑαυτὸν ἔρριψεν εἰς ποταμὸν Παλαιστίνου, ὃς ἀπ' αὐτοῦ Στρυμὼν μετωνομάσθη».

22. Πρβλ. Ψευδοπλούταρχος, *Περὶ ποταμῶν καὶ ὄρων ἐπωνυμίας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐρισκομένων*, 11.1.3-10: «Οὗτος [ὁ Παλαιστίνος] γὰρ πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας ἔχων πόλεμον καὶ εἰς ἀσθένειαν ἐμπεσὼν τὸν υἱὸν Ἀλιάκμονα στρατηγὸν ἔπεμψεν ὁ δὲ προ-

- ή παραλληλία με την ιστορία του Στρυμόνα, καθότι όλοφάνερη, δέν χορίζει καμμίας περαιτέρω επισήμανσης. Αυτόματως καθίσταται σαφές ότι στην περιοχή της Θράκης παρά τόν Στρυμόνα άνθοϋσε μιá παλαιότατη ιστορία -κάτι σάν λαϊκό παραμύθι- πού παρίστανε έναν βασιλιά να ρίχνεται σ' ένα ποτάμι από πένθος για τόν υιό του, χαρίζοντας τ' όνομά του στο ποτάμι²³. Ένδεχομένως, πάλι, έντόπιοι κάτοικοι τής περιοχής του Στρυμόνα τών πρώτων μεταχριστιανικών αιώνων να διηγήθηκαν έσφαλμένα την ιστορία του Στρυμόνα στον Ψευδοπλούταρχο, ό όποιος, από τυφλή έμπιστοσύνη στην έπιτόπια έρευνά του, προτίμησε την παραλλαγή αυτή σχετικά με τόν Στρυμόνα. Γεγονός, πάντως, είναι ότι ή καταγραφή τών κατά τόπους μύθων ούτε στους νόμους τής άυστηρης έπιστήμης ύπόκειται ούτε μοναδικό γνώμονά της έχει την στείρα λογική, παρέχοντας, έτσι, τó δικαίωμα στους μυθογράφους να διανθίζουν εύχάριστα τις άφηγήσεις τους.

Πέραν τών γενικών αυτών μυθολογικών παραδόσεων σχετικά με την προέλευση του Στρυμόνα, έμφανίζονται μερικές παράπλευρες διηγήσεις, στις όποιες ό Στρυμόνας, άν και δέν καταλαμβάνει κεντρική θέση, κατέχει, πάντως, έναν ιδιαίτερα λειτουργικό ρόλο. Έτσι, και πάλι από τόν Ψευδοαπολλόδωρο λαμβάνει κανείς την πληροφορία ότι ό Ήρακλής κατά την τέλεση του δέκατου άθλου του, ήτοι τής άρπαγής τών βοδιών του Γηρούνη, ήρθε σ' έπαφή με τόν Στρυμόνα. Συγκεκριμένα, ή Ήρα σκόρπισε με «οϊστρο»²⁴ στην περιοχή τής Θράκης τά βόδια πού ώδηγοϋσε ό Ήρακλής, ό όποιος, μόλις τά συγκέντρωσε εκ νέου, κατηγόρησε τόν Στρυμόνα ότι τάχα δέν συνεργάστηκε μαζί του κατά την περισυλλογή τών ζώων. Πιθανότατα την έλλειψη δυνατότητας διάπλευσης του ποταμού ό Ήρακλής την εξέλαβε ως άρνηση συνεργασίας του ποτάμιου θεοϋ, με συνέπεια να χάση ό ήρωας έναν σημαντικό άριθμό ζώων· για τόν λόγο αυτό του επέβαλε, μάλιστα, σκληρή τιμωρία, γαμί-

πετέστερον μαχόμενος άνηρέθη. Περί δέ τών συμβεβηκότων άκούσας Παλαιστίνος και λαθών τούς δορυφόρους, δια λύπης ύπερβολήν έαυτόν έθριψεν εις ποταμόν Κόνοζον, ως άπ' αυτού Παλαιστίνος ώνομάσθη».

23. Σχετικά με τά τελετουργικά μήσης και καθαρισμού με τó νερό, βλ. Δ. Μήττα, «Τó Νερό στις Τελετές Μήσης και Καθαρισμού», *Υδάτινες Σχέσεις: τó Νερό ως Πηγή Ζωής στην Αρχαιότητα*, έπιμ. Κ. Σουρέφ, Θεσσαλονίκη 2007, 81-102.

24. Ό «οϊστρος» σήμαινε στ' αρχαία έλληνικά αρχικά την βοϊδόμυγα, ή όποία με τó συνεχές κέντριμά της τυραννοϋσε σε τέτοιο βαθμό τά ζώα, ώστε να περιέρχονται αυτά σε μιάν άνεξέλεγκτη (οϊστρήλατη) κατάσταση - χαρακτηριστικό παράδειγμα ή οϊστρόπληκτη Ίω στον *Προμηθέα Δεσμώτη* - βλ. G. Kraias, «Szenische Probleme im *Prometheus Desmotes*», *Έλληνικά* 60 (2010) 7-23 (έδω 18-19) -, συγκρινόμενη ή όποία μετέπειτα με την ίδια παράφορη κατάσταση κατά την περίοδο άναπαραγωγής του εκάστοτε ζωικού είδους, κατέληξε μεταφορικά να σημαίνει και την ιδιαίτερη αυτή όργανική περίοδο.

ζοντάς τον με πέτρες²⁵ και καθιστώντας τον από πλωτό άπλωτο²⁶. Αν και, από πρώτης όψεως, τὸ μυθολογικὸ αὐτὸ περιστατικὸ δὲν φαίνεται νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ιδιαίτερη βαρύτητα, ἐπιτρέπει, ἐν τούτοις, ὠρισμένους ἐρμηνευτικούς συλλογισμούς. Ἔτσι, εἶναι πολὺ πιθανὸν μὲ τὸν συγκεκριμένο μῦθο νὰ ἐπιχειρήθηκε νὰ ἐξηγηθῆ ἀπὸ τὴν ἔμμυθη – κι ὄχι ἔλλογη – τάση τῶν Πρωτοελλήνων, οἱ ὁποῖοι, ἄλλωστε, κατήρησαν κι ὅλη τὴν σχετικὴ μυθολογία τῆς φύσης, κάποιο δύσπλευστο, λόγω ῥηχότητος ἢ ὑπαρξῆς ὑφάλων, πέρασμα τοῦ ποταμοῦ. Γιὰ μὴ ἀκόμη φορὰ, λοιπόν, ἐπιβεβαιώνεται ἡ ζωτικὴ σχέση μύθου-θηρησείας καὶ φύσης-πραγματικότητας στοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνες, ἡ ὁποία στάθηκε ἡ λυδία λίθος γιὰ τὴν καλλιέργεια ἑνὸς πρότυπου ἥθους καὶ τὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς ἔκπαυλου πολιτισμοῦ.

Μὲ τὴν ἐπισκόπηση αὐτῆ τοῦ συνόλου τῶν μυθολογικῶν παραδόσεων πὸν σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὸν Στρυμόνα ὡς ποτάμια θεότητα, κατέστη σαφὲς ὅτι τὸ συγκεκριμένο πρόσωπο κατεῖχε μιὰ βασικὴ θέση στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ μυθολογία²⁷. Ἀλλὰ ἡ μυθοποίηση-θεοποίηση τοῦ Στρυμόνα συνεπαγόταν ἄμεσα καὶ τὴν λατρεία αὐτοῦ, ὅπως ἀποδιδόταν αὐτῆ ἀπὸ τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνες ἀνεξαίρετως σὲ ὅλες τὶς θεότητες τους, εἴτε μεγάλης εἴτε μικρῆς δυναμικῆς. Ἐπιγραφή, μάλιστα, ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Ἀρχαίας Ἀμφίπολης ἀναφέρεται σὲ ψήφισμα τοῦ 357-356 π. Χ., τὸ ὁποῖο συνηγορεῖ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ κοινοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα

25. Σ' ἐγγάγρακτο λίθο διασώζεται ἀπεικόνιση τοῦ Ἡρακλῆ νὰ λιθοβολῆ τὸν ποταμὸ – βλ. A. Furtwängler, *Die antiken Gemmen: Geschichte der Steinschneidekunst im klassischen Altertum*, Leipzig / Berlin 1900, πιν. XVIII (σχ. 17).

26. Πρὸβλ. Ψευδοαπολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, 2.112.1-9: «ὡς δὲ ἦλθεν [ὁ Ἡρακλῆς] ἐπὶ τοὺς μυχοὺς τοῦ πόντου, ταῖς βουσίην οἰστρον ἐνέβαλεν ἡ Ἥρα, καὶ σχίζονται κατὰ τὰς τῆς Θράκης ὑπωρείας ὁ δὲ διώξας τὰς μὲν συλλαβῶν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἤγαγεν, αἱ δὲ ἀπολειφθῆσαι τὸ λοιπὸν ἦσαν ἄγριαι. μόλις δὲ τῶν βοῶν συνελθουσῶν Στρυμόνα μεμψάμενος τὸν ποταμὸν, πάλαι τὸ δρεῖθρον πλωτὸν ὃν ἐμπλήσας πέτραις ἄπλωτον ἐποίησε, καὶ τὰς βόας Εὐρύσθει κομίσας δέδωκεν».

27. Ἡ πληροφορία τῆς Δ. Μήττα, *Μύθοι τῆς Ἀρχαίας Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 53, περὶ ἑνὸς ἀμφορέα ἰδιωτικῆς συλλογῆς μὲ ἀπεικόνιση τοῦ Ἡρακλῆ στὸν κῆπο τῶν Ἑσπερίδων μαζί μὲ τοὺς ποτάμιους θεοὺς Ὠκεανὸ, Στρυμόνα καὶ Νεῖλο, ἐλέγχεται ἐξαιτίας ἄλλειψης στοιχείων, ἐνῶ ἡ μυθολογικὴ ἀφιξη τοῦ Διονύσου στὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα κι ἡ καταδίωξή του ἀπὸ τὸν ἐκεῖ βασιλιὰ τῶν Ἡδωνῶν Λυκοῦργο δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, καθὼς ὁ Στρυμόνας στὸν συγκεκριμένο μῦθο δὲν διαδραματίζει κανέναν σπουδαῖο ῥόλο. Ἡ μοναδικὴ ἀξιομνημόνευτη παράπλευρη πληροφορία σχετικὰ μὲ τὴν μυθολογία τοῦ Στρυμόνα προέρχεται ἀπὸ τὸν Ῥωμαῖο ποιητὴ Ὀβίδιο, *Metamorphosae: Phaethon*, 2.257: «fors eadem Ismarios Hebrum cum Strymone siccant» (ἡ ἴδια κακὴ τύχη ἀποξέρισε τὸν Ἔβρο καὶ τὸν Στρυμόνα, τοὺς ποταμοὺς τῆς Θράκης), κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ υἱὸς τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Ῥοδῆς (ἢ τῆς Κλυμένης) Φαέθων ἐκλείψε μιὰ μέρα τὸ ἄρμα τοῦ πατέρα του, μὰ, σὰν ἀφηνίασαν τ' ἄλογα, λοξοδρόμησε κι ἔφτασε τόσο κοντὰ στὴν γῆ, ποῦ ξεράθηκε ἡ κοίτη πολλῶν ποταμῶν, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ τοῦ Στρυμόνα.

καὶ τοῦ Στρυμόνα²⁸, ἐνῶ ὁ Ἡρόδοτος κάνει λόγο γιὰ θυσίαι τοῦ Ξέρξη πρὸς εὐμενισμό τοῦ ποταμοῦ²⁹. Ὡς ἕνας, λοιπόν, ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποταμοὺς τοῦ βορείου τμήματος τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀφήσει ἀσυγκίνητη τὴν μυθοπλαστικὴ φαντασία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἡ ὁποία τὸν ἐτίμησε μ' ἕνα πλούσιο μυθολόγιο. Κι ἂν ἐπικρατῆ μιὰ σύγχυση-ἀντίφαση ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαίους λογοτέχνες, εἶναι αὐτὴ ἐνδεικτικὴ τῆς ῥευστότητας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ εἶχε ἀποσαφηνίσει τὴν γενικώτερη εἰκόνα της, ἐπέτρεπε, ὅμως, κάλλιστα τὸν πειραματισμὸ ὡς πρὸς τὶς ἐπιμέρους λεπτομέρειες³⁰. Εὐπλάστος ὁ κάθε μῦθος στὰ χέρι τοῦ ὅποιου τὸν πραγματεύεσθαι, ἄφηνε εὐχαρίστως ἕνα ἱκανὸ περιθώριον ἀναδιάρθρωσης, ὥστε νὰ ἐξυφαίνεται ἀργὰ ἀλλὰ μεθοδικὰ τὸ τεράστιο δίκτυο τῆς πολυπρόσωπης καὶ πολυσήμαντης ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας. Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ στὴν ἐξέλιξη τῆς μυθολογίας ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν εὐρύτερη ἀντίληψη περὶ θρησκείας στοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι, παρότι πολυγραφότατοι, ποτὲ δὲν ἀποτόλμησαν νὰ καταγράψουν τὰ θρησκευτικὰ τοὺς πιστεύω³¹. Τὸ δόγμα δὲν εἶχε καμμιά ἀπολύτως θέση στὴν ἀρχαιοελληνικὴ κοινωνία, ἡ ὁποία ὑπηρετοῦσε τὴν θρησκεία της στὴν βάση μιᾶς ἰδιαίτερα ἀνεπτυγμένης μυθολογίας, ἡ ὁποία μὲ τὴν σειρὰ της πῆγαζε ἀπευθείας ἀπὸ τὴν ἀνόργανη φύση, ἥτοι τὸν ἀντιλαμβανόμενο αποκλειστικὰ μὲ τὶς αἰσθήσεις περιβάλλοντα κόσμος. Καὶ καθὼς κάθε ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται διαφορετικὰ τὴν φύση, ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία του, ἦταν φυσικὸ νὰ ὑπάρξῃ ἕνα εὐρύτατο φάσμα ἐρμηνειῶν τῆς παραδεδομένης μυθολογίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέκυψαν οἱ πολυάριθμοι ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴν πρωτοπηγὴ, ἡ ὁποία χάνεται σὲ ἀπροσμέτρητα βάρη.

Στὸν ἀντίποδα τῆς μυθολογικῆς εἰκόνας τοῦ Στρυμόνα-θεοῦ εὐρίσκειται ἡ ἱστορικὴ διάσταση τοῦ Στρυμόνα-ποταμοῦ, ἡ ὁποία ἐκπροσω-

28. Πρβλ. GIG II, 2008: «Τὰ δὲ χρήματ' αὐτῶν δημόσια εἶναι, τὸ δ' ἐπιδέκατον ἰδὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Στρυμόνος» - βλ. Σαμσάρης, ὅ.π. (ὑποσ. 16α), σ. 16 (ὑποσ. 5) καί, ὅ.π. (ὑποσ. 16β), σ. 56 (ὑποσ. 3).

29. Πρβλ. Ἡρόδοτος, 7.113.9-114.2: «τὸν Στρυμόνα, ἐς τὸν οἱ μάγοι ἐκαλλιερέοντο σφάζοντες ἵππους λευκοῦς. Φαρμακεύσαντες δὲ ταῦτα ἐς τὸν ποταμὸν καὶ ἄλλα πολλὰ πρὸς τοῦτοις».

30. Τὴν πραγματικότητα αὐτὴ - στὸ κάπως περιορισμένο πλαίσιο τοῦ τραγικοῦ μύθου - καταφάσκει ὁ Ἀριστοτέλης, *Περὶ ποιητικῆς*, 1453b.22-25: «τοὺς μὲν οὖν παρελιμμένους μύθους λύειν οὐκ ἔστιν [...] αὐτὸν [τὸν ποιητὴν] δὲ εὐρίσκειν δεῖ καὶ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς» - βλ. Ἰ. Συκουτρῆς, *Ἀριστοτέλους: περὶ ποιητικῆς*, Ἀθήνα 2003, σσ. 114-115.

31. Μάλιστα, ὁ Α. Schopenhauer, «Über Religion», *Kleine Philosophische Schriften II (Paralipomena)*, ἐντοπίζει σὲ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀλήθεια τὴν αἰτία ὀλίγης κατάρρευσης τῆς ἀρχαιοελληνικῆς θρησκείας καὶ ὑποσκελισμοῦ της ἀπὸ τὴν ἐβραιοχριστιανικὴ.

πείται, ἐξίσου, ἀπὸ πολὺ σημαντικοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς, τόσο ἱστοριογράφους ὅσο καὶ γεωγράφους. Ὡς ποταμὸς τῆς εὐρύτερης ἔκτασης τῆς Ἀρχαίας Θράκης, ὅπως συχνὰ ἀναφέρθηκε καὶ στὶς μυθολογικὲς παραδόσεις, ἔρρεε ὁ Στρυμόνας ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότο, διασχίζοντας διαδοχικὰ τὶς περιοχὲς τῆς Παιονίας, τῆς Σιντικῆς, τῆς Ὀδομαντικῆς, τῆς Βισαλτίας καὶ τῆς Ἡδωνίδας³². Τόσο ὁ γεωγραφικὸς ὅσο κι ὁ φυλετικὸς προσδιορισμὸς τῶν παραπάνω περιοχῶν-λαῶν βασιζέται σὲ μεγάλο βαθμὸ σὲ λογικοφανεῖς εἰκασίες, ἐφόσον τὰ εὐρήματα, ἀπὸ τὴν μιά, εἶναι λιγοστὰ κι οἱ γνώμες, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τῶν ἀρχαίων συγγραφέων συχνὰ ἀντικρουόμενες³³. Μὲ τὴν ἐπέκταση, ὅμως, τῶν Μακεδόνων ἥδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 4^{ου} αἰῶνα π. Χ. καὶ τὴν προσάρτηση-ὑποταγὴ ὅλων αὐτῶν τῶν περιοχῶν-λαῶν στὸ Μακεδονικὸ Κράτος³⁴, καθίσταται ὁ Στρυμόνας κομβικὸς ποταμὸς τῆς τότε Ἀνατολικῆς Μακεδονίας – θέση ποὺ κατέχει μέχρι καὶ σήμερα στὴν γεωγραφία τῆς Σύγχρονης Ἑλλάδας. Μὲ βάση τὸ δεδομένο αὐτό, προκύπτει ὁ Στρυμόνας ὡς φυσικὸ σύνορο μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Θράκης, τὸ ὁποῖο δὲν διαχώριζε μόνον γεωγραφικὲς περιοχὲς, ἀλλὰ, πολὺ περισσότερο, τὰ θρακικὰ, ἰνδοευρωπαϊκὰ ἀλλὰ μὴ ἑλληνικὰ, ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ μακεδονικὰ φύλα³⁵.

Πρῶτος ἀρχαῖος Ἑλληνας συγγραφέας ποὺ κατονομάζει τὸν Στρυμόνα σὲ ἱστορικὸ τοῦ ἔργο εἶναι ὁ τραγικὸς ποιητὴς Αἰσχύλος³⁶, ὁ ὁποῖος στοὺς *Πέρσες* του μνημονεύει μιὰν ἀπρόσμενη πῆξη τῶν ὑδάτων τοῦ Στρυμόνα³⁷. Κατὰ τὴν τέταρτη ἀγγελικὴ ῥήση (στ. 480-514)

32. Βλ. Σαμισάρης, ὅ. π. (ὑποσ. 16α), σσ. 16-17 (ὑποσ. 7), ὅπου γίνεται λόγος σχετικὰ καὶ μὲ τὶς ἀντιφάσεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸ τῶν πηγῶν του, καί, ὅ. π. (ὑποσ. 16β), σσ. 27-46, καὶ Χ. Κουκουλίη-Χρυσανθάκη, «Σίρις – Σίρρα – Σέρραι», *Σερραϊκὰ Ἀνάλεκτα* 3 (2001) 15-47.

33. Ἐνδεικτικὴ τῆς ὅλης ἀσάφειας εἶναι ἡ διατύπωση τοῦ ῥωμαίου ἱστορικοῦ Τ. Λίβιου, *Ab urbe condita*, 45.30.2-3: «quanta Macedonia esset, [...] Macedones quoque ignorabant» (πόση ἦταν ἡ Μακεδονία, [...] κι οἱ ἴδιοι οἱ Μακεδόνες τὸ ἀγνοοῦσαν) – βλ. Μ. Γ. Δήμιτσας, *Ἀρχαία γεωγραφία τῆς Μακεδονίας*, τόμ. I-II, Θεσσαλονίκη ²1988, Ν. G. L. Hammond, *The Macedonian State: Origins, institutions, and history*, Oxford / New York 1989, καί, *Ἱστορία τῆς Μακεδονίας*, τόμ. I-III, μτφ. Μ. Χαλκιοπούλου, Γ. Φωτιάδης, Θ. Γεωργιάδης, Θεσσαλονίκη 1995.

34. Βλ. Δ. Κανατσούλης, *Ἡ Μακεδονία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχέλαου*, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 20, καὶ S. Casson, *Macedonia Thrace and Illyria: Their relations to Greece from the earliest times down to the time of PHILIP son of AMYNTAS*, Groningen ²1968, σσ. 41-42.

35. Πρβλ. Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος, *Naturalis Historia*, 4.10.38.4-5: «Macedoniae terminus amnis Strymon» (σύνορο τῆς Μακεδονίας ὁ ποτάμιος θεὸς Στρυμόνας) – Βλ. Σαμισάρης, ὅ. π. (ὑποσ. 16α), σσ. 17-18 & 54-70.

36. Σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορικὴ ποιότητα τῶν αἰσχύλειων *Περσῶν*, βλ. Γ. Κράϊας, «Τὸ ἱστορικὸ δράμα καὶ ἡ ἐξιλιξίη του», *Πλάτων* (παρ.) 7 (2012) 142-170 (ἐδῶ 150-163).

37. Πρβλ. Αἰσχύλος, *Πέρσες*, στ. 494-496: «νυκτὶ δ' ἐν ταύτῃ θεὸς / χεμῶν ἄωρον ὄρσε, πῆγγυσιν δὲ πᾶν / ῥέεθρον ἀγνοῦ Στρυμόνος» – βλ. N. M. Horsfall, «Aeschylus and

περιγράφει ὁ ἀγγελιαφόρος στὴν Ἄτοσσα, τὴν μητέρα τοῦ Ξέρξη, καὶ τοὺς γέροντες εὐγενεῖς ποὺ ἀποτελοῦν τὸν Χορὸ τὴν περιπετειώδη ἐπιστροφή στὴν πατρίδα, ἡ ὁποία δὲν ἐμελλε νὰ σταθῆ ἐπιτυχῆς γιὰ ὅλους τοὺς στρατιῶτες. Μετὰ τὴν «οὐκ εὐκοσμον [...] φυγὴν» (στ. 481) ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα καὶ τὴν δευτέρη κατατρόπωση στὶς Πλαταιές, «ἐν [...] Βοιωτῶν χθονί» (στ. 482), κινεῖται ἡ κατακρευορρημένη στρατιὰ τῶν Περσῶν ἀπὸ Νότο πρὸς Βορρᾶ καὶ κατόπιν ἀνατολικά, σημειώνοντας ὁ ὁμοδιηγητικὸς αφηγητὴς τοποθεσίες-κλειδιὰ γιὰ τὴν πορεία. Κι ἐνῶ ὅλοι οἱ τόποι ἀναφέρονται μόνον ὀνομαστικά, καθὼς χρησίμευσαν πιθανότατα ὡς ἐνδιάμεσοι σταθμοὶ ἀνάπαυσης, χωρὶς νὰ στιγματιστοῦν ἀπὸ ιδιαίτερα γεγονότα, ἀφιερώνει ὁ ποιητὴς, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, δεκατέσσερις ὀλόκληρους στίχους γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς ψύξης τοῦ Στρυμόνα. Τὸ χτύπημα ἦτανε, μάλιστα, τόσο ἰσχυρὸ γιὰ τοὺς ἐξαντλημένους Πέρσες, ὥστε ν' ἀφυπνίσῃ ἀκόμα καὶ τ' ἀσθενῆ τους θρησκευτικὰ αἰσθήματα, χωρὶς, ὅμως, νὰ ἐπιφέρουν οἱ προσευχῆς κανένα θαῦμα³⁸. Ἡ ζωντάνια τῆς περιγραφῆς κορυφώνεται τὴν στιγμὴ ποὺ οἱ πρωινῆς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ἀρχίζουν νὰ ζεσταίνουν τὴν πλάση, προκαλώντας τὴν τήξη τοῦ πάγου καὶ συμπαρὰσύροντας στὰ παγερὰ βάθη τοῦ ποταμοῦ ὅσους δὲν εἶχαν προλάβει νὰ φθάσουν στὴν ἀντίπερα ὄχθη. Ἡ ἀναζήτηση ἱστορικῆς ἀλήθειας στα λεγόμενα τοῦ Αἰσχύλου, ἐάν, δηλαδή, ὄντως ὁ Στρυμόνας πάγωσε κατὰ τὴν παλιννόστηση τῶν Περσῶν³⁹, ἀποτελεῖ ἐλάχιστον θέμα, καθὼς πολὺ σημαντικώτερη τῆς φυσικῆς εἶναι ἡ μεταφυσικὴ διάσταση τοῦ ἔργου. Ἔτσι, ὁ πάγος τοῦ Στρυμόνα, ἦτοι τὸ ἀπροσπέλαστο τοῦ ποταμοῦ, ὀφείλει νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς μιὰ ἀκόμα θεϊκὴ τιμωρία στοὺς ὕβριστὲς Πέρσες, οἱ ὁποῖοι, ἀψηφώντας κάθε ἠθικό-φυσικὸ νόμο, ἤρθαν νὰ κατακτήσουν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Στρυμόνας, λοιπόν, ἀπέβη μοιραῖος στοὺς ἐκστρατεύσαντες Πέρσες, σωρεύοντας ἓνα ἀκόμα πλῆγμα στὴν θλιβερῆ τους τύχη κι ἐπισφραγίζοντας μὲ τρόπο οἰκτρὸ τὴν καθολικὴ

the Strymon», *Hermes* 102 (1974) 503-505, B. Lincoln, «Death by Water: Strange Events at the Strymon (*Persae* 492-507) and the Categorical Opposition of East and West», *CP* 95 (2000) 12-20, καὶ Kraias, ὀ. π. (ὑπόσ. 6), σσ. 141-142 – ψύξη τοῦ ἡέματος τοῦ Στρυμόνα ἀναφέρει κι ὁ Ὅβιδιος, *Tristia*, 5.3.21-22: «adusque nivosum / Strymona venisti» (ἦρθες στὸν κατάχιονο Στρυμόνα).

38. Στὸ πάγωμα τοῦ Στρυμόνα διακρίνει ὁ Ἰ. Π. Σταμουλάκης, «Αἰσχύλου Πέρσαι: ὑπεριστορικὴ θεώρηση ἐνὸς ἱστορικοῦ γεγονότος», *Αἰσχύλος: Ὁ δημιουργὸς τῆς τραγωδίας καὶ ἡ διαχρονικὴ ἐπίδρασή του στὴν ἑλληνικὴ καὶ εὐρωπαϊκὴ γραμματεία* (Πρακτικὰ 38^{ου} ἐτήσιου συνέδριου Πανελληνίας Ἑνώσης Φιλολόγων), ἐπιμ. Μ. Στεργιούλης / Γ. Κράϊας, Ἀθήνα 2012, 31-40 (ἐδῶ 33-34), ἐπέμβαση τῆς Ἄτης κατὰ τῆς ὕβρης τῶν Περσῶν, μιὰ σκέψη ποὺ, ἰδωμένη στὸ κυρίαρχο μοτίβο ὕβρης-τίσης, γίνεται ἀβίαστα κατανοητὴ κι ἀποδεκτὴ.

39. Βλ. H. D. Broadhead, *The Persae of Aeschylus*, Cambridge 1960, σ. 138, L. Belloni, *Eschilo: I Persiani*, Milano ²1994, σσ. 189-190, καὶ A. F. Garvie, *Aeschylus: Persae*, Oxford 2009, σσ. 222-223.

τους ήττα στην απόπειρα υποδούλωσης της Ελλάδας.

Όμως, ο Στρυμόνας μνημονεύεται κι άλλες φορές στις τραγωδίες του Αισχύλου, αποκομμένος, βέβαια, από κάθε συμβολική σημασία κι ἐμμένοντας αποκλειστικά στην γεωγραφική του υπόσταση. Και πάλι στους *Πέρσες* μετά την περίφημη σκηνή του Δαρείου, ἐξυμῶντας ὁ Χορὸς τὴν σύνεση καὶ τὴν μετριοφροσύνη τοῦ Μεγάλου Βασιλιᾶ, ἀναφέρεται ὁ Στρυμόνας ὡς σύνορο τῆς Βορείου Ἑλλάδος μετὰ τὴν Θράκη⁴⁰. Στὴν Πάροδο τοῦ Χοροῦ στὸν *Ἀγαμέμνονα*, ὅπου ὁ ἐτεροδιηγητικὸς ἀφηγητὴς ἐκθέτει ἀναληπτικὰ τὰ πρὸ τῆς τρωικῆς ἐκστρατείας καθέκαστα, ἐμφανίζονται οἱ ἄνεμοι ἀπὸ τὴν περιοχή τοῦ Στρυμόνα, ἤτοι οἱ βορειοανατολικοί, ὄχι μόνον καθηλωτικοί, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ καταστροφικοί γιὰ τὸν στόλο τῶν Ἀχαιῶν στὴν βοιωτικὴ Αὐλῖδα⁴¹. Τέλος, στὶς *Ἰκέτιδες* αὐτοσυστήνεται ὁ οἰκοδεσπότης Πελασγὸς στὸν ἄρτι ἀφιχθέντα Δαναὸ μὲ τὶς θυγατέρες του ὡς ἄναξ τοῦ γένους τῶν Πελασγῶν, τὸ ὁποῖο ἐκτείνεται ἐδῶθεν τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Στρυμόνα⁴². Ἀσφαλῶς, σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ὁ Στρυμόνας οὔτε καμμία βαθύτερη σημασία ἐνέχει οὔτε καμμία ὑπόγεια λειτουργία ὑπηρετεῖ πέραν τοῦ ἀμιγῶς γεωγραφικοῦ προσδιορισμοῦ, ἐνῶ γιὰ τυχὸν ὑποφῶσκον μυθολογικὸ ὑπόβαθρο δὲν γίνεται κἂν λόγος.

Στὴν συνέχεια, ὁ πατέρας τῆς ἱστοριογραφίας Ἡρόδοτος ἦταν ἀπολύτως λογικὸς, καθὼς πραγματεύτηκε στὸ ἔργο του τὴν ἐξ Ἀνατολῶν ἐπέλαση τῶν Περσῶν στὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐπικαλεσθῆ συχνὰ τὸν Στρυμόνα ὡς τόπο διεξαγωγῆς σημαντικῶν γεγονότων. Στὴν ἱστορικὴ του συνείδηση ἀποτελεῖ ὁ μεταίχμιακὸς αὐτὸς ποταμὸς τῆς Βορείου Ἑλλάδος σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ τὴν εὐρύτερη περιοχή, ἐφόσον ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων του ἤκμαζαν ποικίλοι πολιτισμοὶ κι εὐήμεροῦσαν σημαίνουσες πόλεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἔτσι, διάσπαρτες σὲ ὁλόκληρο τὸ ἔργο του ἀναδύονται πολλαπλὲς ἀναφορὲς στὸν Στρυμόνα ὡς ἀπλὸ γεωγραφικὸ προσδιορισμὸς, οἱ ὁποῖες ἀφήνουν πάντοτε νὰ διαφανῆ ὁ ἀναμφίβολος πλοῦτος τῆς περιοχῆς σὲ μεταλλεύματα ἀπὸ τὴν περιοχή τοῦ

40. Πρβλ. Αἰσχύλος, *Πέρσες*, στ. 867-870: «οἶαι Στρυμονίου / πελάγους Ἀχελωίδες / εἰσὶ πάροικοι / Θρηκίων ἐπαύλων».

41. Πρβλ. Αἰσχύλος, *Ἀγαμέμνων*, στ. 192-198: «πνοαὶ δ' ἀπὸ Στρυμόνος μολοῦσαι / κακόσχολοι, νῆσιδες, δύσορμοι, / βροτῶν ἄλαι, / ναῶν <τε> καὶ πεισιμάτων ἀφειδεῖς, / παλμμηκὴ χρόνον τιθεῖσαι / τριβῶ κατέξαινον ἄνθος Ἀργεῖ- / ων». Οἱ πνέοντες ἀπὸ τὴν περιοχή τοῦ Στρυμόνα ἄνεμοι φαίνεται νὰ ἦταν ἰδιαίτερα γνωστοὶ στοὺς Ἀρχαίους Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν, μάλιστα, ἐπινοήσει καὶ σχετικὸ ὄρο, ὅπως βεβαιῶνουν χωρῖα τοῦ Ἡροδότου, 8.118.6-7: «Πλέοντα δέ μιν ἄνεμον Στρυμονίην ὑπολαβεῖν μέγαν καὶ κυματῆην», καὶ τοῦ Καλλιμάχου, Ἔγνος εἰς Δῆλον, 4.25-26: «τείχεα μὲν καὶ λαῆς ὑπὸ ῥιπῆς κε πέσοιεν / Στρυμονίου βορέαο».

42. Πρβλ. Αἰσχύλος, *Ἰκέτιδες*, στ. 254-255: «καὶ πᾶσαν αἶαν, ἧς δι' ἀγνὸς ἔρχεται / Στρυμών, τὸ πρὸς δύνοντος ἡλίου, κρατῶ».

Παγγαίου⁴³. Πολύ πιδ συστηματικά, όμως, μνημονεύει ο ιστορικός από την Άλικαρνασσό τον Στρυμόνα ως κοιτίδα του έξελληνισμένου θρακικού φύλου των Παιόνων⁴⁴, τὸ ὁποῖο φαίνεται νὰ ἐπικάλυπτε τὰ ὑπόλοιπα φύλα τῆς περιοχῆς σὲ ἰσχὺ κι ἐπιρροή. Πράγματι, ἡ Παιονία προβάλλεται ὡς ἡ κύρια γεωγραφικὴ περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸν Στρυμόνα, ἐκτεινόμενη, μάλιστα, ἀπὸ τὶς πηγές μέχρι τὶς ἐκβολές του, ἀποσιωπώντας ταυτοχρόνως τὴν ὑπαρξὴ ἄλλων φυλῶν στὴν ἴδια περιοχὴ⁴⁵. Στὴν ἐμμονὴ αὐτῆ τοῦ Ἡροδότου περὶ Παιονοκρατίας – θὰ λέγαμε – στὰ μέρη τοῦ Στρυμόνα ἐξέχουσα θέσῃ κατέχει ἡ τακτικὴ μνεῖα στὴν ἐπιφανῆ πόλῃ τῆς Ἡϊόνας, τὸ ἐπίνειο τῆς Ἀμφίπολης, πάντοτε σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν ποταμὸ Στρυμόνα⁴⁶. Πέραν τῶν ἀπλῶν ἀναφορῶν στὴν συγκεκριμένη πόλῃ, ἔλκει, τὸ δίχως ἄλλο, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη ἡ ἐξιστόρηση τῆς ἀνδρείας τοῦ Μήδου κατακτητῆ τῆς πόλης Βόγη νὰ μὴν παραδοθῆ στὸν Ἀθηναῖο πολιορκητῆ Κίμωνα, ἀλλὰ ν' αὐτοκτονήσῃ ἡρωικά⁴⁷. Τέλος, ἡ ζεύξη τοῦ Στρυμόνα ἀπὸ τὸν Ξέρξῃ μὲ τὴν δημιουργία λαμπρῆς γέφυρας – ὁ Εὐρυπίδης, μάλιστα, ὀνομάζει τὸν Στρυμόνα «καλλιγέφυρον»⁴⁸ – γιὰ τὴν διέλευση τῆς τεράστιας στρατιᾶς του δὲν θὰ μπο-

43. Πρβλ. Ἡρόδοτος, 1.64.3-4: «τῶν δὲ ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ συνιόντων», καί, 7.113.5-114.1: «Ἡ δὲ γῆ αὕτη ἢ περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος καλέεται Φυλλίς, κατατείνουσα τὰ μὲν πρὸς ἐσπέρην ἐπὶ ποταμὸν Ἀγγίτην, ἐκδιδόντα ἐς τὸν Στρυμόνα, τὰ δὲ πρὸς μεσαμβροίην τείνουσα ἐς αὐτὸν τὸν Στρυμόνα, ἐς τὸν οἱ μάγοι ἐκαλλιερῶντο σφάζοντες ἵππους λευκοῦς».

44. Βλ. Δ. Κ. Σαμαράρης, *Ὁ έξελληνισμὸς τῆς Θράκης κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ Ἀρχαιότητα*, διδ. διατρ., Θεσσαλονίκη 1980.

45. Πρβλ. Ἡρόδοτος, 5.1.5: «Οἱ γὰρ ὧν ἀπὸ Στρυμόνος Παῖονες», 5.13.9-11: «εἴη δὲ ἡ Παιονίη ἐπὶ τῷ Στρυμόνῳ ποταμῷ πεπολιτισμένη, ὃ δὲ Στρυμόνων οὐ πρόσω τοῦ Ἑλλησπόντου», 5.23.5-6: «ἐόντος δὲ τοῦ χώρου τούτου παρὰ Στρυμόνα ποταμὸν, τῷ οὐνομά ἐστι Μύρκιος», 5.98.4-6: «ἔπειψεν ἐς τὴν Φρυγίην ἄνδρα ἐπὶ τοὺς Παίονας τοὺς ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ αἰχμαλώτους γενομένους ὑπὸ Μεγαβάζου», 7.75.6-7: «τὸ δὲ πρότερον ἐκαλέοντο, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, Στρυμόνιοι, οἰκέοντες ἐπὶ Στρυμόνῳ», καί, 8.115.17-116.1: «ἀλλὰ δόντες οἱ Παῖονες τοῖσι Θρηξίσι ἀπαιτέοντος Ξέρξῃ ἔφασαν νεμομένας ἀρπασθῆναι ὑπὸ τῶν ἄνω Θρηξίων τῶν περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Στρυμόνος οἰκημένων».

46. Πρβλ. Ἡρόδοτος, 7.25.10-11 & 8.118.2-3: «ἐς Ἡϊόνα τὴν ἐπὶ Στρυμόνῳ», 7.113.3-4: «ἐπὶ ποταμὸν τε Στρυμόνα καὶ πόλιν Ἡϊόνα», καί, 8.120.8-9: «τοῦ Στρυμόνος καὶ τῆς Ἡϊόνος» – βλ. Σαμαράρης, ὅ.π. (ὑπόσ. 16α), σ. 139.

47. Πρβλ. Ἡρόδοτος, 7.107.6-16: «ὅς [ὁ Βόγης], ἐπειδὴ ἐπολιορκετο ὑπὸ Ἀθηναίων καὶ Κίμωνος τοῦ Μιλτιάδου, παρεὼν αὐτῷ ὑπόσπονδον ἐξελεθῆναι καὶ νοστήσαι ἐς τὴν Ἀσίην, οὐκ ἠθέλησε, μὴ δειλίῃ δόξειε περιεῖναι βασιλεῖ, ἀλλὰ διεκαρτέρεε ἐς τὸ ἔσχατον. Ὡς δ' οὐδὲν ἔτι φορβῆς ἐνὴν ἐν τῷ τείχει, συννήσας πυρὴν μεγάλην ἔσφαξε τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰς παλλακὰς καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ ἔπειτα ἐσέβαλε ἐς τὸ πῦρ, μετὰ δὲ ταῦτα τὸν χρυσὸν ἅπαντα τὸν ἐκ τοῦ ἄστεος καὶ τὸν ἄργυρον ἔσπειρε ἀπὸ τοῦ τείχεος ἐς τὸν Στρυμόνα· ποιήσας δὲ ταῦτα ἐωστὸν ἐσέβαλε ἐς τὸ πῦρ» – πρβλ., ἐπίσης, Πλούταρχος, *Κίμων*, 7.1.1-6.7, καὶ Πανσανίας ὁ Περικηγετῆς, *Ἑλλάδος Περιήγησις*, 8.8.9.3-6.

48. Πρβλ. Εὐρυπίδης, *Ῥήσος*, στ. 349-351: «ὅ τε καλλιγέφυρ- / ρος ποταμὸς πορεῦει / Στρυμόνων» – βλ. P. Perdizet, «Le pont d' Amphipolis et la date du Rhésos», *In memoria lui*

ροῦσε νὰ μείνη ἀσχολίαστη ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ τῶν Περσικῶν Πολέμων⁴⁹. Βάσει, λοιπόν, ὅλων τῶν παραπάνω στοιχείων, καθίσταται σαφές ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἀφιέρωσε τὴν δέουσα προσοχὴ στὸν ποταμὸ Στρυμόνα ὡς γεωγραφικὸ τόπο αὐξημένης ἐμβέλειας στὶς βόρειες προεκτάσεις τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας, ἐνῶ ἡ πλούσια μυθολογία του δὲν σκίασε ἐπ' οὐδενὶ τὴν ἐπιστημονικὴ του ἐργασία.

Στὰ βήματα τοῦ Ἡροδότου ὁ ἕτερος μεγάλος ἱστορικὸς τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ὁ Θουκυδίδης, ἐπεχείρησε μιὰ ἐξίσου αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴ προσέγγιση τοῦ Στρυμόνα, τὸν ὁποῖο μεταχειρίζεται ἀποκλειστικὰ στὴν βάση τῶν γεωγραφικῶν του προσδιορισμῶν. Ἔτσι, σὲ ὁλόκληρο τὸ δεύτερο βιβλίον τῆς Ἱστορίας του δέχεται καὶ παρουσιάζει καὶ αὐτὸς τὴν περιοχὴ καθ' ὅλο τὸ μῆκος τοῦ Στρυμόνα κατελιημμένη κυρίως ἀπὸ Παίονες, ἐνῶ δὲν παραλείπει συγχρόνως νὰ προσφέρῃ καὶ εὐρύτερες γεωγραφικὲς πληροφορίες⁵⁰. Τὴν πόλιν τῆς Ἡϊόνας τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Θουκυδίδης, ὅπως, ἄλλωστε, προηγουμένως καὶ ὁ Ἡρόδοτος, πάντοτε σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν Στρυμόνα⁵¹, ἐνῶ ἡ μνημόνευση τῆς σημαντικώτερης πόλης τῆς περιοχῆς, τῆς Ἀμφίπολης, λαμβάνει πολὺ μεγαλύτερη ἔκταση⁵². Πράγματι, ἡ ἐξαιρετικῆς γεωγραφικῆς σημασίας ἀποικία τῶν Ἀθηναίων ποὺ ἰδρύθηκε μόλις τὸ 437 π. Χ. ἦταν ἀπολύτως λογικὸ νὰ διαδραματίσῃ ἰδιαίτερο ὄλογο στὸν Πελοποννησιακὸ Πόλεμο τῶν τετῶν τοῦ 5^{ου} αἰῶνα π. Χ. καί, κατ' ἐπέκτασιν, καὶ στὸ ἔργο τοῦ Θουκυδίδη. Ὁ ἀποικισμὸς, μάλιστα, τῆς πόλης περιγράφεται διεξοδικὰ ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ⁵³, ἐνῶ ἰδιαίτερο κεφάλαιο τοῦ ἔργου του πραγματεύεται τὴν περι-

Vasile Pârvan, București 1936, 284-290.

49. Πρβλ. Ἡρόδοτος, 7.24.7-8: «προσετέτακτο καὶ τὸν Στρυμόνα ποταμὸν ζεῦξασθαι γεφυρῶσαι», 7.114.3-4: «τὸν Στρυμόνα εὐρόντες ἐξευγεμονοῦν», καί, 7.115.1: «Ὡς δὲ ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος ἐπορεύετο ὁ στρατός» - πρβλ., ἐπίσης, Θουκυδίδης, 4.103.4.5-5.1 & 4.108.1.5-6 - βλ. Δ. Κ. Σαμσάρης, «Τὸ ὀδικὸ δίκτυο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας», *Μακεδονικά* 14 (1974) 123-138 (ἐδῶ 126).

50. Πρβλ. Θουκυδίδης, 2.96.3.3-4: «μέχρι γὰρ Λαιαίων Παίωνων καὶ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ», 2.97.2.1-2: «ἐς ἡπειρον δὲ ἀπὸ Βυζαντίου ἐς Λαιαίους καὶ ἐπὶ τὸν Στρυμόνα», 2.99.3.5-6: «οἱ [οἱ Παίονες] ὑπὸ τὸ Πάγγαιον πέραν Στρυμόνος ῥῆκισαν Φάγητα καὶ ἄλλα χωρία», 2.99.4.3-4: «καὶ πέραν Ἀξιοῦ μέχρι Στρυμόνος τὴν Μυγδονίαν καλουμένην Ἠδῶνας ἐξελάσαντες νέμονται [οἱ Παίονες]», καί, 2.101.3.1-3: «ἐφοβήθησαν δὲ καὶ οἱ πέραν Στρυμόνος πρὸς βορρῆαν Θρᾶκες, ὅσοι πεδία εἶχον, Παναῖοι καὶ Ὀδόμαντοι καὶ Δρῶοι καὶ Δερσαῖοι».

51. Πρβλ. Θουκυδίδης, 1.98.1.1: «Πρῶτον μὲν Ἡϊόνα τὴν ἐπὶ Στρυμόνι», καί, 4.50.2.1: «ἐν Ἡϊόνι τῇ ἐπὶ Στρυμόνι».

52. Πρβλ. Θουκυδίδης, 4.102.1.2-2.1: «ἐς Ἀμφίπολιν τὴν ἐπὶ Στρυμόνι ποταμῷ Ἀθηναίων ἀποικίαν», 4.102.3.7-8: «ἦν Ἀμφίπολιν ἄγνων ὠνόμασεν, ὅτι ἐπ' ἀμφοτέρω περιρρέοντος τοῦ Στρυμόνος», καί, 5.7.4.1-3: «ἐλθὼν τε καὶ καθίσας ἐπὶ λόφου καρτεροῦ πρὸ τῆς Ἀμφιπόλεως τὸν στρατὸν αὐτὸς ἐθεᾶτο τὸ λιμνῶδες τοῦ Στρυμόνος καὶ τὴν θέσιν τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ Θρᾶκῃ».

53. Πρβλ. Θουκυδίδης, 1.100.3.1-4: «ἐπὶ δὲ Στρυμόνα πέμψαντες μυρίους οἰκίτορας

φημη μάχη τῆς Αμφίπολης τὸ 422 π.Χ., ἡ ὁποία, μὲ τὸ οἰκτρὸ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους ἀποτέλεσμα, στάθηκε καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ πολέμου. Ἡ προσωπικὴ ἱστορία τοῦ Θουκυδίδη, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐπικεφαλῆς τῆς ἀθηναϊκῆς ἀποστολῆς διαπραγμάτευσης τῆς τύχης τῆς πόλης, ἡ ὁποία, ἐν τῷ μεταξὺ, εἶχε κυριευθῆ ἀπὸ τοὺς Σπαρτιᾶτες, ἀπέτυχε κι ἐξορίστηκε, δὲν ἔρχεται νὰ σκιάσει οὔτε στιγμὴ τὸ ἔργο τοῦ ἱστορικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπέδειξε μιὰν ἀξιοθαύμαστη ἀντικειμενικότητα στὴν ἐξιστόρηση τοῦ πολέμου. Ἀξιοσημείωτη εἶναι, τέλος, ἡ ἀναφορὰ τοῦ Στρυμόνα ὡς ὑδάτινου ὀρίου στὴν περιοχὴ ποὺ διέρχεται, καθὼς, ἐπίσης, κι ἡ πρώτη νύξη στὰ ναυπηγεία ποὺ λειτουργοῦσαν στὶς ἐκβολές του καὶ καθιστοῦσαν τὸν συγκεκριμένο τόπο, μαζὶ μὲ τὸν γενικώτερο ὄρυκτό του πλοῦτο, μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ πολλῶν λαῶν⁵⁴. Βάσει ὅλων τῶν παραπάνω, θὰ μπορούσε κανεὶς ν' ἀποφανθῆ πὼς ὁ Θουκυδίδης, κατὰ τὶς παραπομπές του στὸν ποταμὸ Στρυμόνα καὶ τὴν γύρω περιοχὴ, δὲν παρεκκλίνει καθόλου ἀπὸ τὴν γραμμὴ τῆς ἀποκλειστικῆς καταγραφῆς τῶν συντελεσθέντων γεγονότων μὲ μοναδικὸ γνώμονα τὴν ἱστορικὴ ἀκρίβεια καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση.

Τελευταῖος μεγάλος συγγραφέας, στὸ ἔργο τοῦ ὁποίου ὁ ποταμὸς Στρυμόνας καταλαμβάνει ἐξέχουσα θέση, δὲν θα μπορούσε νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν μεγαλύτερο γεωγράφο τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸν Στράβωνα. Συνθέτοντας αὐτὸς τὴν γεωγραφία του κατὰ τὸν πρώτο προχριστιανικό-μεταχριστιανικὸ αἰῶνα, ἔχει ἤδη λάβει χώρα τόσο ἡ πλήρης ἐπικράτηση τῶν ἐλληνικῶν φύλων τῶν Μακεδόνων σὲ ὁλόκληρη τὴν εὐρύτερη Μακεδονία, ὅσο κι ἡ μετέπειτα ὑποταγὴ ὅλων αὐτῶν στοὺς Ῥωμαίους εἰσβολεῖς. Ὅποτε, λογικὸ κι ἀναμενόμενο ἦταν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον τὰ νέα γεωγραφικὰ δεδομένα ἔπειτ' ἀπ' ὅλες τοῦτες τὶς ἐδαφικῆς ἀνακατατάξεις, ὀριοθετῶντας ἐκ νέου τὶς περιοχὲς καὶ τὰ φῦλα τῆς Βορείου Ἑλλάδος⁵⁵. Παρ' ὅλ' αὐτά, ἰδιαίτερες

αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὡς οἰκιοῦντες τὰς τότε καλουμένας Ἐννέα ὁδοὺς, νῦν δὲ Ἀμφίπολιν».

54. Πρβλ. Θουκυδίδης, 4.108.1.1-8: «Ἐχομένης δὲ τῆς Ἀμφιπόλεως οἱ Ἀθηναῖοι ἐς μέγα δέος κατέστησαν, ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ πόλις αὐτοῖς ἦν ὠφέλιμος ξύλων τε ναυπηγισμῶν πομπῆ καὶ χρημάτων προσόδω, καὶ ὅτι μέχρι μὲν τοῦ Στρυμόνος ἦν πάροδος Θεσσαλῶν διαγόντων ἐπὶ τοὺς ξυμμάχους σφῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις, τῆς δὲ γεφύρας μὴ κρατούντων, ἄνωθεν μὲν μεγάλης οὔσης ἐπὶ πολὺ λίμνης τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ πρὸς Ἴνινα τριῆρει τηρουμένων, οὐκ ἂν δύνασθαι προελθεῖν», 4.108.6.7-7.1: «καὶ αὐτὸς [ὁ Βρασίδης] ἐν τῷ Στρυμόνι ναυπηγίαν τριήρων παρεσκευάζετο», καί, 7.9.1.3-4: «ἐς δὲ τὸν Στρυμόνα περικομίσας τριῆρεις ἐκ τοῦ ποταμοῦ» - πρβλ., ἐπίσης, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη ἱστορικὴ*, 12.68.4.5-6, καὶ Πομπώνιος Μέλας, *De chorographia*, 2.2.9.12-15.

55. Πρβλ. Στράβωνας, *Γεωγραφικά*, 7.7.4.31-46: «ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχῆς τῶν Μακεδονικῶν ὄρων καὶ τῶν Παιονικῶν μέχρι Στρυμόνος ποταμοῦ Μακεδόνες τε οἰκοῦσι καὶ Παῖονες καὶ τινες τῶν ὄρειων Θρακῶν' τὰ δὲ πέραν Στρυμόνος ἤδη μέχρι τοῦ Ποντικοῦ στό-

ἀποκλίσεις ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ἱστορικοὺς δὲν ἐντοπίζονται στὶς σημειώσεις του, ἐξαιρουμένων τῶν νέων πόλεων ποὺ ἀνεφάνησαν, μ' ἔντονη, ἀσφαλῶς, τὴν ἡγετική παρουσία τῶν Μακεδόνων στὴν περιοχὴ τοῦ Στρυμόνα. Πέραν τούτου, ὁ Στράβωνας ἦταν ὁ πρῶτος ἀρχαῖος συγγραφέας, ὁ ὁποῖος ἔκανε ἀνοιχτὰ λόγο γιὰ τὸν στρυμονικὸ κόλπο στὴν εὐρύτερη ἀκτὴ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ, ἐπινοῶντας, ἔτσι, ἕναν νέο ὄρο, γιὰ νὰ προσδιορίσῃ ἐπακριβῶς τὶς γεωγραφικὲς του ἀναζητήσεις⁵⁶. Ὅμως, ὁ νεωτερισμὸς του αὐτὸς δὲν περιορίζεται μόνον στὴν δημιουργία ἐνὸς νέου γραμματικοῦ ὄρου, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται περαιτέρω καὶ στὸ περιεχόμενό του, ἐκλαμβάνοντας ὁ γεωγράφος ὡς στρυμονικὸ κόλπο τὴν ἐκτενέστατη ἀκτογραμμὴ ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι τοῦ Ἄθωνα μέχρι τὶς ἐκβολὲς τοῦ Νέστου. Μέσα ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Στράβωνα, ἐπομένως, γίνεται ἀντιληπτὴ μιὰ νέα τάξη πραγμάτων στὴν περιοχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἡ ὁποία ἀπηχεῖ σύντονα τὴν σωρεία τῶν πολεμικῶν συρράξεων ποὺ προηγήθησαν τόσο γιὰ τὴν ἐπέκταση τῶν Μακεδόνων, ὅσο καὶ γιὰ τὴν εἰσβολὴ τῶν Ῥωμαίων.

Μὲ τὴν παρουσίαση τῶν κυριώτερων ἱστορικῶν πηγῶν σχετικὰ μὲ τὸν Στρυμόνα ὄχι πλὴρον ὡς ποτάμιο θεό, παρὰ ὡς ἀπλὸ ποταμὸ τῆς βόρειας ἑλληνικῆς ἐπικράτειας κατέστη σαφὲς ὅτι τὸ συγκεκριμένο φυσικὸ

ματος καὶ τοῦ Αἴμου πάντα Θρακῶν ἔστι πλὴν τῆς παραλίας [...] τινὲς δὲ καὶ τὴν ἀπὸ Στρυμόνος μέχρι Νέστου τῆ Μακεδονία προσέμουσιν», 7a.1.4.9-10: «ἐκτέταται δὲ καὶ μέχρι Στρυμόνος ἢ Παιονία», 7a.1.11.10-11: «Ἡδωνοὶ δὲ καὶ Βισάλται τὴν λοιπὴν μέχρι Στρυμόνος [ἐνέμοντο]», 7a.1.34.4-5: «καὶ ἡ πέραν καὶ ἡ ἐντὸς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρι Παιονίας», 7a.1.36: «ἔστι δ' ἡ χώρα ἡ πρὸς τὸ Στρυμόνος πέραν, ἡ μὲν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ καὶ τοῖς περὶ Δάτον τόποις Ὀδοίμαντες καὶ Ἡδωνοὶ καὶ Βισάλται, αἱ τε αὐτόχθονες καὶ οἱ ἐκ Μακεδονίας διαβάντες, ἐν οἷς Ῥῆσος ἐβασίλευσεν. ὑπὲρ δὲ τῆς Ἀμφιπόλεως Βισάλται καὶ μέχρι πόλεως Ἡρακλείας, ἔχοντες ἀλλῶνα εὐκαρπον, ὃν διαρρεῖ ὁ Στρυμὼν ὠριμμένος ἐκ τῶν περὶ Ῥοδόπην Ἀγριάνων [...] ἐν δὲ τοῖς Βισάλταις ἀνὰ ποταμὸν ἰόντι τὸν Στρυμόνα καὶ ἡ Βέργη ἴδρυνται [...] ἐπὶ δὲ ἄρκτους ἰόντι ἀπὸ Ἡρακλείας καὶ τὰ στενὰ δι' ὧν ὁ Στρυμὼν φέρεται [...] ἐντὸς δὲ τοῦ Στρυμόνος πρὸς αὐτῷ μὲν τῷ ποταμῷ ἢ Σκοτοῦσσα ἔστι [...] οὐ μόνον δ' ὁ Ἄξιός ἐκ Παιόνων ἔχει τὴν ῥύσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ Στρυμὼν», καί, 7a.1.37: «Ὅτι ὁ Στρυμὼν ποταμὸς ἄρχεται ἐκ τῶν περὶ τὴν Ῥοδόπην Ἀγριάνων».

56. Πρὸβλ. Στράβωνας, *Γεωγραφικά*, 7a.1.32.12-14: «τὸ δὲ πρὸς τῷ Στρυμονικῷ Ἀκράθως ἄκρον [...] πρὸς δὲ βορρᾶν ἀφορίζει τὸν Στρυμονικὸν κόλπον ἢ Νεάπολις», 7a.1.33.16-17: «εἰσὶ δὲ περὶ τὸν Στρυμονικὸν κόλπον πόλεις καὶ ἔτεραι», καί, 7a.1.35: «καθ' ἣν Ξερέξης τὸν Ἄθω διορύξει λέγεται καὶ διαγαγεῖν ἐκ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου διὰ τοῦ ἰσμοῦ [...] μετὰ δὲ Ἄθω ὁ Στρυμονικὸς κόλπος μέχρι Νέστου τοῦ ποταμοῦ τοῦ ἀφορίζοντος τὴν κατὰ Φίλιππον καὶ Ἀλέξανδρον Μακεδονίαν», καί, 7a.1.41.5-7: «τῆς δ' ἐν τῷ Στρυμονικῷ κόλπῳ παραλίας τῆς ἀπὸ Γαληψοῦ μέχρι Νέστου ὑπέρκεινται οἱ Φίλιπποι καὶ τὰ περὶ Φιλίππους» – βλ. Σαμισάρης, ὁ.π. (ὑποσ. 16α), σ. 17 (ὑποσ. 2), καί, ὁ.π. (ὑποσ. 16β), σ. 57 (ὑποσ. 5) – κατὰ ἀντίστοιχο, βέβαια, εἶχε ἤδη προτείνει ὁ παλαιότερος λογογράφος Ἐκαταῖος ὁ Μιλήσιος, ἀπόσ. 155.1-2: «ἔστι καὶ Θρακίης Αἰγιαλὸς παρὰ τῷ Στρυμόνῳ».

στοιχείο κατέχει μιὰ ιδιαίτερη θέση στὴν ἱστορία τῆς ἐν λόγω περιοχῆς⁵⁷. Ὡς συνοριακὸς ποταμὸς μὲ κομβικὴ λειτουργία μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Θράκης, στὴν εὐφορὴ κοιλάδα τοῦ ὁποῦ φιλοξενούνταν πλῆθος θρακικῶν ἀρχικὰ κι ἔπειτα ἑλληνικῶν φύλων, δὲν θα μποροῦσε παρὰ ν' ἀποτελέσει καίριο σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ πλῆθος συγγραφέων. Τὸ στοιχεῖο ποὺ γίνεται ἄμεσα ἀντιληπτό, ἀκόμη καὶ μὲ μιὰ φευγαλέα ἀνάγνωση, σὲ ὅλο τὸ εὖρος τῶν σχετικῶν πηγῶν εἶναι ἡ, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐπιστημονικὴ προσέγγιση τῆς γεωγραφικῆς καὶ φυλετικῆς ταυτότητας τῆς περιοχῆς τοῦ Στρυμόνα. Πράγματι, ὁ ποταμὸς ἀναφέρεται πάντοτε σὲ συνδυασμὸ εἴτε μὲ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ ὡς μεμονωμένη γεωγραφικὴ ἔνδειξη εἴτε μὲ τὰ παροικοῦντα φύλα ὡς μεθοδευμένος ἐθνολογικὸς προσδιορισμὸς. Ἐπίσης, ἀξιοσημείωτη εἶναι κι ἡ προσπάθεια τῶν ἀρχαίων συγγραφέων νὰ χαρτογραφήσουν, τρόπον τινά, τὴν συγκεκριμένη περιοχὴ βάσει τοῦ σταθεροῦ σημείου τοῦ ποταμοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀνάλογα μὲ τὶς γνώσεις καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ ἐκάστοτε συγγραφέα, ἀποκτᾶ κάθε φορὰ διαφορετικὸ περιβάλλον. Στὴν προσπάθεια αὕτη μνημονεύονται συστηματικὰ κι οἱ σημαντικώτερες πόλεις, παρόχθιες τὲ καὶ μὴ, καθὼς καὶ λοιπὰ γεωγραφικὰ δεδομένα τῆς περιοχῆς, ἐνῶ τακτικὰ γίνεται λόγος τόσο γιὰ τὸν ὄρυκτό, ὅσο καὶ γιὰ τὸν φυτικὸ της πλοῦτο. Ἡ ἐσκεμμένη, τέλος, ἀπουσία κάθε νύξης στὸ ἔνδοξο μυθολογικὸ παρελθὸν τοῦ Στρυμόνα ἐπιβεβαιώνει κι ἐνδυναμώνει τὴν ἀντικειμενικὴ ποιότητα τῶν ἱστοριογράφων-γεωγράφων καὶ στεφανώνει τὸ ἔργο τους μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ δάφνη. Ὡς ἀντίποδας τοῦ μύθου ποὺ ἀρκεῖται στὸ φαντασιακό, ἀναζητᾶ μονίμως ἡ ἱστορία τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια, ἐνῶ στὴν ἀναζητήσή της αὕτη μοναδικὸς ὁδηγὸς της εἶναι ἡ ὀρθολογικὴ κρίση, ἡ ὁποία δὲν ἀφήνει οὐδεμίαν χαραμίδα ἀνοιχτή, γιὰ νὰ εἰσχωρήσῃ ὁ μῦθος μὲ τὴν συνακόλουθη πλάνη του. Ἔτσι, μὲ τὴν ἱστορικὴ εἰκόνα τοῦ Στρυμόνα στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία συμπληρώθηκε ἡ μυθολογικὴ του ὑπόσταση, καθιστώντας ἀναμφίβολα φανερὸ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸν μῦθο στὸν λόγο, ἥτοι ἀπὸ μιὰ πρῶμη φάση κοινωνικῆς ὀργάνωσης σὲ μιὰ ὕστερη.

Ἀνακεφαλαιώνοντας, ἡ διπλὴ διάσταση τοῦ Στρυμόνα στὴν συνείδηση τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνα, ἥτοι ἡ μυθικὴ, ἀπὸ τὴν μιὰ, τῆς πρῶμης μυθοκρατούμενης ἀρχαιότητος ποὺ θέλει τὸν Στρυμόνα ποτάμιο θεὸ κι ἡ ἱστορικὴ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τῆς μέσης κι ὕστερης λογοκρατούμενης ἀρχαι-

57. Ἀσφαλῶς, ἐπελέχθησαν πρὸς παρουσίαση οἱ βασικώτερες μόνον ἱστοριογεωγραφικὲς πηγές, ἀν καὶ τὸν Στρυμόνα τίμησαν μὲ τὶς ἀναφορὲς τους πάμπολλοι ἀρχαῖοι Ἑλληνες λογοτέχνες, ὅπως, ἐνδεικτικὰ μόνον, ὁ Ἄρριανός, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος καὶ τόσοι ἄλλοι.

ότητας πού τὸν θέλει ἀπλὸ ποταμό, ἰσχύει πέραν κάθε ἀμφιβολίας. Στὸν ἔμυθο λατρευτικὸ κόσμο, ὅπου κάθε φυσικὸ στοιχεῖο μετέχει θεοποιούμενο στὸν ξέφρενο ῥυθμὸ τῆς μυθοπλασίας, προβάλλεται ὁ Στρυμόνας ὡς θεός, ὑποδηλώνοντας εὐστοχα τὴν ἔκσταση καὶ τὸν σεβασμὸ τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνα ἀπέναντι στὴν φύση. Ἀλλὰ καὶ στὸν ἔλλογο καθημερινὸν κόσμο, τὸν κόσμο τῆς ἀπτήης μὲ τίς αἰσθήσεις κι ἀποδεκτῆς πραγματικότητας, ὁ Στρυμόνας δὲν ἀπολλύει τίποτε ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο του, περιερχόμενος στὰ πλαίσια ἐνὸς ὀνομαστοῦ ποταμοῦ-συνόρου μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ἡ πραγματικότητα αὐτὴ καταδεικνύει περίτρανα πόσο κοντὰ, ἀλλὰ συνάμα καὶ πόσο διακριτὰ, εἶναι τὰ ὄρια μεταξὺ μύθου καὶ λόγου, χωρὶς νὰ ὑποσκελίζῃ ἢ ν' ἀναιρῇ ποτὲ τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, καθὼς δὲν πρόκειται γιὰ δυὸ ἀντίρροπες, παρὰ γιὰ δυὸ ἀντίθετες δυνάμεις⁵⁸. Ὁ Ἀρχαῖος Ἑλληνας γνώριζε πολὺ καλὰ ποῦ ἐκκινούσαν καὶ ποῦ σταματοῦσαν τὰ ὄρια καθεμιᾶς δύνாமης καὶ τηροῦσε τόσο εὐλαβικὰ τὸν νόμο αὐτό, ὥστε μῦθος καὶ λόγος ν' ἀποτελοῦν ἐν τέλει μιὰν ἀξεδιάλυτη ἐνότητα ζωτικότητας σημασίας. Ὁ μῦθος ἀφομοιωνόταν στὸν λόγο κι ὁ λόγος μὲ τὴν σειρά του ἀνεγνώριζε τὸν μῦθο· κι ὅλα τοῦτα συνέβαιναν μὲ μιὰ τέτοια ἀρμονία, ποῦ, ἀπὸ ἓνα σημεῖο κι ὕστερα, ἦταν πλέον ἀδύνατο νὰ ξεχωρίση κανεὶς τὶ ἀνήκε πραγματικὰ στὸν μῦθο καὶ τὶ στὸν λόγο. Ἀφαιρῶντας, λοιπόν, κανεὶς ἀπὸ τὸν Στρυμόνα ἢ ἀπλῶς ἀπορρίπτοντας μιὰν ἀπὸ τίς δυὸ ἀδιαμφισβήτητες διαστάσεις του, εἶναι σὰν νὰ τοῦ ἀποσπᾶ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη τῆς ψυχῆς του, ἀφοῦ ἡ ἀγαστὴ συνύπαρξη μύθου καὶ λόγου ἐδράζεται ἀπευθείας στὸν ἐσώτατο μυχὸ τῆς οὐσίας του.

58. Βλ. W. Nestle, *Ἀπὸ τὸν μῦθο στὸν λόγο: Ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐλληνικῆς σκέψης ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς τὴν Σοφιστικὴ καὶ τὸν Σωκράτη*, τόμ. I-II, μτφ. Ἀ. Γεωργίου, Ἀθήνα 1999, καὶ Ὁ. Χ. Κεσσίδης, *Ἀπὸ τὸν μῦθο στὸν λόγο*, μτφ. Β. Ζούνης, Ἀθήνα 2004.